

INTERNETDA GIYOHVANDLIK MODDALARI AYLANMASI VA ULARNING TERGOVIGA DOIR DOLZARB MASALALAR

Turabbayev Xusanbek Abdusalamovich

yuridik fanlar bo'yicha falsafa
doktori, professor, O'zbekiston
Respublikasi IIV Malaka oshirish
instituti

доктор философии по юриди-
ческим наукам, профессор,
Институт повышения
квалификации МВД РУз.

Doctor of Philosophy in Legal
Sciences, Professor, Institute of
Advanced Training of the MIA of
the Republic of Uzbekistan

Annotatsiya. Maqolada mualif tomonidan Internet tarmog'i orqali giyohvandlik moddalarining qonunga xilof aylanishi va uning tergov qilishdagi xususiyatlari tahlil qilingan. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jinoyatchilikka ta'siri, elektron dalillar yig'ish va tahlil qilishdagi muammolar, virtual shaxslarni aniqlash va xalqaro hamkorlik zarurati ko'rib chiqilgan.

Maqola ilmiy nazariy va amaliy xulosalarni o'z ichiga olgan bo'lib, kiberjinoyatchilikka qarshi kurashda huquqiy mexanizmlarni takomillashtirishga qaratilgan.

Kalit so'zlar: axborot texnologiyalari, internet tarmog'i, giyohvandlik moddalari, noqonuniy aylanish, dastlabki tergov, kiberjinoyatchilik, elektron dalillar, xalqaro hamkorlik.

CURRENT PROBLEMS OF INTERNET DRUG TRAFFICKING AND ITS INVESTIGATION

Abstract. In the article, the author analyzes drug trafficking via the Internet and its features in the investigation. The impact of information and communication technologies on crime, the problems of collecting and analyzing electronic evidence, identifying virtual persons, and the need for international cooperation are considered. The article contains scientific, theoretical and practical conclusions aimed at improving legal mechanisms in the fight against cybercrime.

Keywords: information technology, Internet, drugs, illicit trafficking, preliminary investigation, cybercrime, electronic evidence, international cooperation.

So'nggi yillarda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi jamiyat hayotining barcha sohalariga, jumladan huquqni muhofaza qilish tizimiga ham jiddiy ta'sir ko'rsatmoqda. Internet tarmog'i orqali ijtimoiy munosabatlarning yangi shakllari paydo bo'layotgani, bir tomondan, fuqarolarga qulay imkoniyatlar yaratsa, ikkinchi tomondan, jinoyatchilikning yangi turlari va usullarini keltirib chiqarmoqda.

Xususan, giyohvandlik moddalarining qonunga xilof ravishda aylanishi sohasida an'anaviy jinoyat usullaridan farqli tarzda, Internet tarmog'i imkoniyatlaridan foydalangan holda giyohvandlik moddalarini tarqatish holatlari tobora ko'payib bormoqda. Elektron tijorat platformalari, ijtimoiy tarmoqlar, messengerlar va "darknet" orqali amalga oshirilayotgan bunday faoliyat nafaqat jinoyatlarni fosh etishni qiyinlashtiradi, balki tergov jarayonida yangi taktik va texnik yondashuvlarni talab etadi.

Giyohvandlik moddalarining Internet orqali tarqalishi nafaqat O'zbekiston, balki butun dunyo uchun jiddiy muammo sifatida namoyon bo'lmoqda. BMTning Giyohvandlik vositalari va psixotrop

moddalar nazorati bo'yicha 2024-yilgi hisobotiga ko'ra, Internet orqali noqonuniy moddalar savdosi 2018-yilga nisbatan deyarli uch barobarga ortgan. Shu tendensiya O'zbekistonda ham kuzatilmoqda, bu esa milliy xavfsizlik va aholi sog'lig'i uchun jiddiy tahdid hisoblanadi [6].

Giyohvandlik moddalarining qonunga xilof ravishda aylanishi jamiyat xavfsizligiga, fuqarolar sog'lig'i va davlatning iqtisodiy barqarorligiga jiddiy tahdid soladigan og'ir jinoyat turlaridan biri hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi (keyingi o'rinlarda – JK)ning 270–276-moddalarida giyohvandlik vositalari va psixotrop moddalar bilan bog'liq jinoyatlar uchun javobgarlik belgilangan.

Axborot texnologiyalarining rivojlanishi natijasida bu jinoyatlarning an'anaviy shakllari yangi ko'rinishlarda namoyon bo'lmoqda. Hozirda giyohvandlik moddalari aylanishi ko'pincha Internet tarmog'i orqali amalga oshirilmoqda, bu esa jinoyat tarkibini, subyektiv va obyektiv tomonlarni aniqlashni ancha murakkablashtiradi.

O'zbekiston Respublikasining "Elektron hujjat aylanishi to'g'risida"gi (2003-yil 29-aprel) hamda "Elektron raqamli imzo to'g'risida"gi (2004-yil 11-dekabr) qonunlari elektron ma'lumotlarni huquqiy kuchga ega hujjat sifatida tan oladi. Bu esa elektron dalillarni jinoyat ishlarini yuritish jarayonida qonuniy asosda dalil sifatida qo'llash imkonini yaratadi.

Shu bilan birga, O'zbekiston Respublikasi Jinoyat-protsessual kodeksi (keyingi o'rinlarda – JPK)ning 82-moddasiga ko'ra, elektron ma'lumotlar, shu jumladan audio, video, raqamli tasvirlar va fayllar, "boshqa hujjatlar" sifatida dalil deb tan olinishi mumkin. Lekin amaliyotda bu normani to'g'ri qo'llash, elektron dalillarning haqiqiyliги va yaxlitligini ta'minlashda muammolar mavjud [2].

Ko'pgina jinoyat ishlarida, jinoyatning subyeksi sifatida, yoshlar va Internet texnologiyalarini yaxshi biluvchi shaxslar ishtirok etadi.

Shunday qilib, giyohvandlik moddalarining Internet orqali aylanishi bilan bog'liq jinoyatlar an'anaviy tarzda belgilangan jinoyat tarkibining barcha elementlariga ega bo'lsa-da, ularning amalga oshirish usuli va vositalari zamonaviy raqamli muhitga moslashgan bo'ladi. Bu esa dastlabki tergov jarayonida maxsus kibertexnikaviy bilimlarni talab etadi.

Internet orqali giyohvandlik moddalarining qonunga xilof aylanishi bilan bog'liq jinoyatlarni dastlabki tergov qilish an'anaviy tergov jarayonidan keskin farq qiladi. Buning sababi – jinoyatning elektron muhitda sodir etilishi, ya'ni moddiy izlardan ko'ra raqamli dalillar ustun bo'lishidir [3].

Dastlabki tergov jarayonidagi asosiy vazifa – elektron dalillarni aniqlash, yig'ish, saqlash va tahlil qilish. Bu jarayonda har qanday xato tergov natijasiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin, chunki raqamli ma'lumotlarning osongina o'zgarishi yoki yo'qolishi ehtimoli yuqori. Shu sababli, elektron dalillar bilan ishlashda protsessual qoidalarga qat'iy rioya etish talab etiladi.

Tergov organlari faoliyatida axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanishning bir qator muhim jihatlari mavjud. Jinoyat izlarini aniqlashda, birinchi navbatda, elektron qurilmalar – smartfon, kompyuter, planshet, USB-fleshka, veb-server va bulutli (cloud) xizmatlar tahlil qilinadi. Tergovchi ushbu qurilmalardan olinadigan ma'lumotlarning aslligini ta'minlash uchun maxsus kiber-kriminalistika usullaridan foydalanishi kerak [7].

O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi huzuridagi Ekspert-kriminalistika markazida bunday tahlillar uchun qator zamonaviy dasturlar joriy etilgan. Ushbu vositalar yordamida jinoyatchi foydalangan IP-manzillar, brauzer tarixi, yozishmalar va fayl metama'lumotlari aniqlanadi [9]. Jinoyatchilar ko'p hollarda taxallus, soxta akkaunt yoki VPN orqali harakat qiladilar.

Jinoyat-protsessual amaliyotda raqamli dalillar moddiy dalillar kabi huquqiy ahamiyatga ega bo'lishi uchun ularning aslligi, yaxlitligi va haqqoniyliги kafolatlanishi lozim.

Bosh prokuratura huzuridagi Tergov departamentida so'nggi yillarda raqamli dalillar bilan

ishlash bo'yicha maxsus metodik qo'llanmalar ishlab chiqilgan. Ularda dalillarni saqlash, nusxa olish, shifrlash va sudga taqdim etish tartibi bo'yicha aniq ko'rsatmalar berilgan.

Dastlabki tergov bilan uzviy bog'liq bo'lgan tezkor-qidiruv faoliyatida ham axborot texnologiyalari muhim o'rin tutadi. Elektron dalillarni tahlil qilish, tergov jarayonida olingan ma'lumotlar "data mining" va "big data analytics" usullari yordamida tahlil qilinadi. Bu orqali giyohvandlik moddalari bilan bog'liq akkauntlar o'rtasidagi bog'liqliklar, pul aylanmasi va jinoyat zanjirlari aniqlanadi.

Bunday tahlil jarayonlarida sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish ham istiqbolli yo'nalish sifatida qaralmoqda.

Internet orqali giyohvandlik moddalari savdosini tashkil etish va amalga oshirish bilan bog'liq jinoyatlar XXI asrdagi eng murakkab illatlardan biriga aylangan. Bu turdagi jinoyatlarning fosh etilishi an'anaviy usullar bilan emas, balki kiberxavfsizlik, axborot tahlili va raqamli dalillar bilan ishlash sohalaridagi maxsus bilim va texnik imkoniyatlar orqali amalga oshirilishi lozim.

Shu nuqtayi nazardan, O'zbekiston Respublikasida giyohvandlik moddalarining qonunga xilof ravishda aylanishiga qarshi kurashda Ichki ishlar vazirligi (IIV), Davlat xavfsizlik xizmati (DXX), Bosh prokuratura va Bojxona qo'mitasi o'rtasida hamkorlikdagi tizimli faoliyat muhim ahamiyat kasb etadi.

Ichki ishlar vazirligi tizimida Kiberjinoyatchilikka qarshi kurash boshqarmasi hamda Narkotik moddalarning noqonuniy aylanishiga qarshi kurash bosh boshqarmasi faoliyat yuritmoqda. Ushbu tuzilmalar o'zaro hamkorlikda Internet tarmoqlarida tarqatilayotgan giyohvandlik moddalariga oid xabarlar, botlar va anonim savdo kanallarini muntazam monitoring qilib boradilar.

Bundan tashqari, IIV Akademiyasida maxsus kurslar tashkil etilgan bo'lib, ularda tergovchilar va tezkor xodimlarga "kibertergov", "elektron dalillar bilan ishlash" va "Internet orqali jinoyatlarni fosh etish metodikasi" bo'yicha amaliy tayyorgarlik o'quv mashg'ulotlari olib boriladi.

Davlat xavfsizlik xizmati (DXX) milliy xavfsizlikni ta'minlash doirasida Internet makonidagi giyohvandlik moddalari savdosini moliyalashtirish va tashqi aloqalar bilan bog'liq holatlarni nazorat qiladi. DXXning Kiberxavfsizlik markazi xalqaro hamkorlar bilan axborot almashinuvini yo'lga qo'ygan bo'lib, ayniqsa "darknet"da faoliyat yurituvchi jinoiy guruhlarining moliyaviy oqimlarini kuzatishda muhim rol o'ynaydi.

Bosh prokuraturaning Tergov departamenti tergov jarayonidagi protsessual qonun buzilishlarining oldini olish, elektron dalillarning yuridik kuchini ta'minlash va raqamli ma'lumotlarni sud muhokamasiga tayyorlashda markaziy o'rin tutadi.

Shu bilan birga, Bosh prokuratura huzurida Kiberjinoyatchilikni tahlil qilish markazi tashkil etilgan bo'lib, u elektron dalillarning huquqiy kuchini baholash, ularni sud muhokamasida qonuniy ravishda foydalanish bo'yicha uslubiy tavsiyalar ishlab chiqadi.

Huquqni muhofaza qiluvchi organlar faoliyatidagi asosiy muammolarni quyidagicha guruhlash mumkin:

Texnik jihatdan ortda qolish. Jinoyatchilar zamonaviy VPN, proksi va shifrlash usullaridan foydalangan holda izlarni yashirishga muvaffaq bo'lmoqda. Ba'zi hududiy tergov bo'linmalarida zamonaviy dasturiy ta'minot va server resurslari yetishmaydi.

Mutaxisis kadrlar malakasining pastligi. Barcha tergovchilar kibertergov, kriptoalyuta tranzaksiyalari va raqamli dalillar bilan ishlash bo'yicha yetarli bilimga ega emas.

Huquqiy asoslarning yetarlicha takomillashmaganligi. Amaldagi qonun hujjatlarida Internet muhitidagi jinoyatlarni tergov qilish bo'yicha ayrim normalar umumiy shaklda berilgan, bu esa amaliyotda turlicha talqin qilinishiga olib keladi.

Xalqaro hamkorlikdagi to'siqlar. Jinoyatchilar ko'p hollarda chet el serverlari va platformalaridan foydalanadilar. Bu esa axborot so'rovlariga javob olishni kechiktiradi.

Bu muammolarni bartaraf etish uchun quyidagi takliflarni ilgari surish mumkin:

- IIV Akademiyasi, DXX va Bosh prokuratura tizimidagi malaka oshirish kurslarida kibertergov va raqamli dalillar bilan ishlash fanini o'qitishni yanada rivojlantirish;
- Internet orqali giyohvandlik moddalarining tarqalishiga qarshi avtomatlashtirilgan monitoring tizimlarini keng joriy etish;
- xalqaro tashkilotlar – BMTning Narkotik vositalar bo'yicha komissiyasi va Interpol bilan axborot almashinuvini institutsional darajada kuchaytirish;
- sud-tergov jarayonlarida elektron dalillar haqqoniyligini ta'minlovchi blokcheyn asosidagi raqamli dalillar platformasini yaratish.

Internet orqali giyohvandlik moddalarining qonunga xilof aylanishi jarayonlarida kriptovalyuta va moliyaviy texnologiyalardan foydalanish holatlari keskin oshib bormoqda. Avvallari giyohvandlik moddalari savdosi naqd pul orqali amalga oshirilgan bo'lsa, hozirda bu jarayon virtual to'lov tizimlari, anonim kriptovalyutalar va elektron hamyonlar orqali amalga oshirilmoqda. Bu esa jinoyatni fosh etishni ancha qiyinlashtiradi.

Kriptovalyutalar – blokcheyn texnologiyasiga asoslangan raqamli aktivlar bo'lib, ularning asosiy xususiyati anonimlik va detsentralizatsiya hisoblanadi. Mazkur xususiyatlar jinoyatchilar uchun qulay muhit yaratadi, chunki operatsiyalar ortda iz qoldirmaydi yoki izni kuzatish uchun yuqori darajadagi texnik tahlil talab etiladi.

Giyohvandlik moddalari savdosida eng ko'p qo'llaniladigan kriptovalyutalar – Bitcoin (BTC), Monero (XMR) va Zcash (ZEC) hisoblanadi. Ulardan ayniqsa Monero va Zcash “shifrlangan tranzaksiyalar” tizimiga ega bo'lib, operatsiya haqidagi ma'lumotni (yo'llovchi, qabul qiluvchi va summa) deyarli yashirib qo'yadi.

O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki va Bosh prokuraturaning 2023-yildagi qo'shma ma'lumotnomasiga ko'ra, giyohvandlik moddalari savdosi bilan bog'liq 50 dan ortiq jinoiy ishda kriptovalyuta orqali hisob-kitob amalga oshirilgani aniqlangan.

Giyohvandlik moddalarini sotish uchun jinoyatchilar ko'pincha “darknet marketplace” (yashirin onlayn bozorlar) platformalaridan foydalanadilar. U yerda xaridor va sotuvchi VPN va Tor brauzeri orqali bog'lanadi, tovarlar esa maxsus “klad” usuli bilan yetkaziladi.

To'lovlar bitkoin yoki monero orqali amalga oshiriladi, so'ng “mixing services” yoki “tumbling” deb ataluvchi mikserlar yordamida mablag'lar bir necha kriptohamyonlar orqali aylantiriladi. Bu jarayon pullarning manbasini yashirish va ularni “qonuniy” ko'rinishga keltirish imkonini beradi.

Kriptovalyutalarni kuzatishdagi asosiy muammo ularning anonimligi va transmilliy xususiyatidir. Amaldagi O'zbekiston Respublikasi qonunchiligida kriptoaktivlarni jinoiy daromad sifatida musodara qilish tartibi to'liq ishlab chiqilmagan.

Shu sababli, sud-tergov amaliyotida kriptovalyuta bilan bog'liq dalillarni qonuniy mustahkamlashda qiyinchiliklar yuzaga kelmoqda.

Texnik jihatdan esa kriptotranzaksiyalarni kuzatish uchun maxsus dasturlar talab etiladi. Bu tizimlar blokcheyn zanjiridagi harakatlarni vizual ko'rinishda tahlil qilib, muayyan hamyon yoki IP-manzil bilan bog'lay oladi [10].

Jahon amaliyotida kriptovalyutalar orqali giyohvandlik moddalari savdosini fosh etishda qator samarali yondashuvlar mavjud. O'zbekiston uchun bu tajribalarni inobatga olgan holda, quyidagilarni amalga oshirish maqsadga muvofiq:

- kriptovalyuta bilan bog'liq jinoyatlarni tergov qilish bo'yicha alohida huquqiy asoslar yaratish;

- kiberkriminalistika va moliyaviy nazorat sohasida mutaxassislarni qayta tayyorlash;
- blokcheyn tahlili bo'yicha milliy laboratoriya tashkil etish;
- Interpol va BMT doirasida kriptotranzaksiyalarga oid ma'lumot almashinuvini yo'lga qo'yish.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining tegishli Farmoni bilan kriptoaktivlar aylanmasi uchun huquqiy asos yaratilgan bo'lsa-da, ulardan jinoyatchilik maqsadida foydalanishga qarshi profilaktika mexanizmlari alohida belgilanmagan. Shu munosabat bilan, Jinoyat kodeksiga "kriptovalyuta yordamida noqonuniy aylanmani moliyalashtirish" bo'yicha yangi modda kiritish maqsadga muvofiqdir. Bu modda giyohvandlik moddalari savdosini kriptoto'lovlar orqali amalga oshirgan shaxslarga nisbatan javobgarlikni kuchaytirish imkonini beradi.

Internet orqali giyohvandlik moddalari savdosi transmilliy xususiyat kasb etdi. Bu jinoyatlar ko'pincha bir nechta mamlakatlarning hududlarida sodir etilgani uchun milliy huquqiy mexanizmlar yetarli emas. Shu bois xalqaro hamkorlik va qonunchilikni rivojlantirish muhim ahamiyatga ega.

Internetdagi giyohvandlik moddalari savdosini samarali tergov qilish uchun davlatlar orasida qator mexanizmlar mavjud:

- Interpol va Europol – kiberjinoyatlar va darknet bozorlariga qarshi maxsus dasturlar orqali ma'lumot almashadi va birgalikda tergov olib boradi.

- UNODC (BMTning Giyohvandlik moddalari va Jinoyatchilik bo'yicha Boshqarmasi) – a'zo davlatlarga huquqiy maslahatlar va moliyaviy monitoring texnologiyalarini yo'lga qo'yishda yordam beradi.

- Financial Action Task Force (FATF) – kriptovalyuta orqali amalga oshirilayotgan jinoiy mablag' aylanmasiga qarshi milliy qonunchilikni muvofiqlashtirish bo'yicha tavsiyalar beruvchi xalqaro organ [5].

O'zbekiston Respublikasi qonunchiligida Internet orqali giyohvandlik moddalari savdosi bilan tahdid qiluvchi transmilliy jinoyatlarga qarshi qator normalar mavjud:

- Jinoyat kodeksining 246 moddasi – giyohvandlik moddalarini noqonuniy aylanishga oid jinoyatlar; 247 moddasi – giyohvandlik moddalari savdosini tashkil etish va ularni Internet orqali tarqatish;

- "Huquqiy tartib va xavfsizlikni ta'minlash chora-tadbirlari to'g'risida"gi qonun transmilliy jinoyatlarga qarshi hamkorlik va ma'lumot almashinuvini tartibga soladi.

Shu bilan birga, kriptovalyutalar va elektron to'lovlar orqali amalga oshirilgan jinoyatlarga nisbatan qonunlar hali to'liq ishlab chiqilmagan. Xalqaro tajribani hisobga olib, qonunchilikni takomillashtirish orqali tergov jarayonini qulaylashtirish zarur [12].

Shu tarzda, Internet orqali giyohvandlik moddalari savdosini samarali fosh etish va oldini olishda xalqaro hamkorlik muhim vosita sifatida namoyon bo'ladi.

Internet orqali giyohvandlik moddalari savdosini kamaytirishda faqat huquqni muhofaza qiluvchi organlar tergov bilan cheklanish mumkin emas. Ijtimoiy profilaktika va huquqiy ma'rifiy faoliyat ham muhim ahamiyatga ega. Bu yo'nalishda qonunchilik, davlat organlari va jamiyatning hamkorligi asosiy omil hisoblanadi.

Giyohvandlik moddalari savdosiga qarshi profilaktika choralari quyidagilardan iborat: ma'rifiy va huquqiy kampaniyalar – maktablar, kollej va universitetlardagi ma'rifiy darslar, ommaviy axborot vositalari orqali ogohlantiruvchi materiallar tarqatish; oila va jamoatning roli – oilaviy tarbiya va jamoatchilik kuzatuv yoshlar orasida giyohvandlik moddalari iste'molining oldini olishda samarali vosita; onlayn monitoring va filtrlar – Internet platformalaridagi yoshlar uchun zararli kontentlarni bloklash va Internet xavfsizligi dasturlari [11].

Shuningdek, huquqiy profilaktika quyidagilardan iborat:

- qonunchilik asosida ogohlantirish – Jinoyat kodeksi va ma'muriy javobgarlik normalari bo'yicha aholini ma'lumot bilan ta'minlash;
- mahalliy huquqiy mexanizmlar – mahalliy hokimliklar, masjidlar, MFY orqali jamoatchilik kuzatuv va huquqiy maslahatlar taqdim etish;
- davlat organlari faoliyati – IIV, DXX va Bosh prokuratura hamkorligida huquqiy maslahatlar markazlari tashkil qilish.

Ma'rifiy faoliyat orqali jamiyatdagi huquqiy ongni oshirish mumkin. Bunda asosiy yo'nalishlar quyidagilar:

- mas'uliyat va xavf haqida axborot berish – internet orqaligi savdoning qonunga zidligi va jazo choralari to'g'risida aholini ma'lumotlantirish;
- yoshlarning raqamli savodxonligini oshirish – Internetdagi xavf-xatarlardan himoya qilish va kiber-jinoyatlarga qarshi ongli harakat qilishga o'rgatish;
- jamoatchilik tashabbuslari – mahalla va jamoat tashkilotlari orqali profilaktika kampaniyalari va ma'rifiy loyihalarni tashkil qilish.

Xulosa sifatida aytish mumkinki, Internet orqali giyohvandlik moddalarining qonunga xilof ravishda aylanishi jamiyatning huquqiy, iqtisodiy va ma'naviy asoslariga jiddiy tahdid solayotgan zamonaviy muammolardan biridir. Bu turdagi jinoyatlar an'anaviy usullardan farqli ravishda, axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalangan holda amalga oshirilayotgani ularni fosh etish va tergov qilish jarayonida zamonaviy texnik va huquqiy yondashuv talab etadi.

Internet orqali giyohvandlik moddalarining aylanishi quyidagi xususiyatlarga ega:

- anonimlik va taxalluslilik imkoniyati jinoyatchilarni aniqlashni qiyinlashtiradi;
- kriptovalyutalar orqali mablag'larni yuvish va izini yo'qotish imkoniyati yuqori;
- darknet va shifrlangan messenjerlar orqali jinoiy faoliyatni tashkil qilish tendensiyasi kuchaymoqda;

tyergov jarayonida xalqaro hamkorlik va raqamli dalillarni yig'ish bo'yicha muammolar vujudga kelmoqda.

Bugungi kunda O'zbekiston Respublikasining huquqni muhofaza qilish organlari – IIV, DXX, Bosh prokuratura hamda sud-ekspertlik muassasalari tomonidan Internet orqali sodir etilayotgan giyohvandlik moddalari savdosini fosh etish borasida muayyan ijobiy tajriba to'plandi. Biroq, bu sohada hali yechimini kutayotgan bir qator dolzarb muammolar ham mavjud:

- Internet orqali sodir etiladigan jinoyatlarni aniqlash va dalillashning yagona protsessual standarti mavjud emas;
- raqamli dalillarni sudqa qonuniy asosda taqdim etish mexanizmi yetarlicha ishlab chiqilmagan;
- huquqni muhofaza qilish organlarining texnik bazasi va mutaxassislar malakasi zamonaviy talablarga to'liq javob bermaydi;
- kiberfazoda sodir etilgan jinoyatlarga qarshi kurashda xalqaro hamkorlik hali yetarli darajada samarali yo'lga qo'yilmagan.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, Internet orqali giyohvandlik moddalarining qonunga xilof ravishda aylanishiga qarshi samarali kurashish uchun quyidagi takliflarni ilgari surish mumkin:

1. Qonunchilikni takomillashtirish:

- "Kiberjinoyatchilikka qarshi kurash to'g'risida"gi alohida qonunni qabul qilish;
- Jinoyat kodeksiga Internet orqali giyohvandlik moddalari savdosi va kriptovalyuta orqali mablag' yuvishga oid maxsus moddalarni kiritish;

o elektron dalillarni protsessual tartibda yig'ish va ularning autentifikatsiyasini ta'minlash bo'yicha normalarni aniq belgilash.

2. Tergov organlari faoliyatini takomillashtirish:

o IIV va DXX tizimida "Kiber patrul" bo'linmasi faoliyatini kengaytirish;
o tyergovchilar uchun kiber xavfsizlik, kriptovalyuta tahlili, blokcheyn tekshiruvi bo'yicha maxsus malaka oshirish dasturlarini yo'lga qo'yish;

o axborot texnologiyalari va moliyaviy monitoring sohasidagi mutaxassislarni tergov guruhlariga jalb qilish.

3. Xalqaro hamkorlikni kuchaytirish:

o Interpol, Europol va UNODC bilan axborot almashish jarayonini avtomatlashtirish;
o kiberjinoyatlarga qarshi qo'shma operatsiyalarni tashkil etish;
o qo'shni davlatlar bilan giyohvandlik moddalari aylanishi bo'yicha yagona ma'lumotlar bazasini yaratish.

4. Profilaktika va ma'rifiy ishlarni rivojlantirish:

o yoshlar orasida Internet xavfsizligi va giyohvandlikka qarshi ma'rifiy dasturlarni kengaytirish;
o mahalla, ta'lim muassasalari va jamoat tashkilotlari ishtirokida ijtimoiy monitoringni kuchaytirish;

o onlayn platformalarda profilaktik videoroliklar va huquqiy ma'lumotlar tarqatish.

5. tyexnik bazani modernizatsiya qilish:

o tyergov organlarini zamonaviy kiber tahlil dasturlari, kriptovalyuta monitoring vositalari va raqamli dalillar ekspertizasi uskunalari bilan ta'minlash;

o Milliy kiberxavfsizlik markazi huzurida giyohvandlik moddalari savdosi bilan bog'liq Internet tahdidlarini aniqlovchi avtomatlashtirilgan tizim yaratish.

Yakuniy xulosa sifatida aytish mumkinki, Internet orqali giyohvandlik moddalarining qonunga xilof aylanishiga qarshi samarali kurashish faqat huquqiy choralar bilan cheklanmasdan, ijtimoiy, ma'rifiy va xalqaro hamkorlik asosida amalga oshirilishi lozim. Tergov jarayonida axborot texnologiyalaridan foydalanish samaradorlikni oshirib, elektron dalillar orqali jinoyatchilarni fosh etish imkonini beradi.

O'zbekiston uchun bu sohadagi ustuvor yo'nalishlar – qonunchilikni takomillashtirish, huquqni muhofaza qilish organlari malakasini oshirish, xalqaro hamkorlikni kengaytirish va profilaktik ishlar samaradorligini kuchaytirish hisoblanadi.

Shunday qilib, giyohvandlik moddalarining Internet orqali qonunga xilof aylanishiga qarshi samarali kurash – bu nafaqat huquqni muhofaza qilish organlarining vazifasi, balki jamiyatning barcha qatlamlari ishtirokidagi umummilliy vazifadir.

Foydalanilgan manbalar / References

1. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. – T.: O'zbekiston, 2023.
2. O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi. – T.: Adolat, 2024.
3. "Giyohvandlik vositalari va psixotrop moddalar to'g'risida"gi qonun / Qonunchilik palatasi tomonidan 2019-yil 21-martda qabul qilingan.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 12-maydagi PF-84-son "Giyohvandlikka qarshi kurashish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" farmoni.
5. United Nations Convention against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances (Vienna Convention, 1988). – United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC).